

FELSEFİ BEYAN

Michel Foucault 1926, Poitiers - 1984, Paris. Yayımladığı ilk kitabı *Maladie mentale et personnalité*'den (1954) başlayarak hayatı boyunca adeta dört ana eksende topladığı "iktidar" konularının tarihini yazdı. Bir başka deyişle, bu konuların o güne dek "yazılmış tarihlerini" parçaladı. Tıp-Delilik; Bilim-Bilgi; Gözetim-Hapishane; Cinsellik-Aile ana eksenlerinde verdiği ürünler arasında *Histoire de la folie à l'âge classique* (1961; *Klasik Çağda Deliliğin Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, çev: M.A. Kılıçbay, 1995); *Naissance de la clinique. Une archéologie du regard médical* (1963; *Kliniğin Doğuşu*, Doruk Yayıncılık, çev: Temel Keşoğlu, 2002); *Surveiller et punir: Naissance de la prison* (1975; *Gözetim ve Ceza: Hapishanenin Doğuşu*, İmge Kitabevi Yayınları, çev: M.A. Kılıçbay, 1992) yer aldı. Edebiyat ve görsel sanatlar alanındaki iki önemli çalışması olan *Raymond Roussel* (1963; *Raymond Roussel – Ölüm ve Labirent*, çev: Savaş Kılıç, KUY, 2012) *Ceci n'est pas une pipe* (1973; *Bu Bir Pipo Değildir*, çev: Selahattin Hilav, YKY, 1993) ile de çağını derinden etkiledi. 25 Haziran 1984 tarihindeki ölümünden sonra başta Collège de France'takiler olmak üzere çeşitli kurumlarda verdiği dersler kitap olarak yayımlandı ve Foucault külliyatına dahil oldu. Michel Foucault 20. yüzyıl Kıta Avrupası felsefesinin en önemli figürlerinin başında gelmekte ve günümüz düşünürlerini etkilemeye devam etmektedir.

Orazio Irrera l'Université Paris 8 Vincennes-Saint-Denis'te felsefe bölümünde akademisyen. "Foucault à Paris 8" seminerlerine katkıda bulundu ve *Materiali foucaultiani* dergisini yönetti.

Daniele Lorenzini Pennsylvania Üniversitesi'nde felsefe profesörü. *The Force of Truth. Critique, Genealogy, and Truth-Telling in Foucault* (Chicago, 2023) ve *Éthique et politique de soi* (Vrin, 2015) adlı kitapları bulunmaktadır.

Ayşe Deniz Temiz İzmir Bornova Anadolu Lisesi döneminin ardından Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Şehir ve Bölge Planlama eğitimi aldı. İzmir tarihî kent merkezinin 1980 sonrası dönüşümünü modernlik ve sonrası dönemin mimarlık ve şehircilik teorileri ışığında eleştiren bir master tezi yazdı. İller Bankası, Devlet Planlama Teşkilatı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu gibi kurumlarda kısa bir süre çalıştıktan sonra, Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nde başladığı doktora çalışmasını New York Eyalet Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünde burslu olarak tamamladı. Doktorasını tamamlayıp New York Eyalet Üniversitesi ve İstanbul Doğu Üniversitesi'nde dersler verdikten sonra, araştırmalarını bağımsız olarak sürdürmeyi seçti. İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde Bilim Tarihi ve Felsefesi alanında ders vermekte, 19. yüzyıl sonrası denizcilik, modernleşme, sömürgecilik, küreselleşme, teknoloji, ve iktidar üzerine makaleleri uluslararası akademik dergilerde yayınlanmaktadır. Melville ve Conrad gibi romancıların yanı sıra, Michel Foucault, Frances Yates, Jacques Rancière gibi filozof-tarihçilerin kilit taşı niteliğinde eserlerini çevirmiştir.

Michel Foucault'nun
YKY'deki kitapları:

Ders Özetleri (1992)
Bu Bir Pipo Değildir (1993)
Toplumunu Savunmak Gerekir (2002)
Felsefi Beyan (2026)

MICHEL FOUCAULT

Felsefi Beyan

François Ewald
yönetiminde yayına hazırlayan
Orazio Irrera ve Daniele Lorenzini

Çeviren
Ayşe Deniz Temiz

YAPI KREDİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

- [1. Bölüm] Teşhis Koyma • 7
[2. Bölüm] Şimdi • 14
[3. Bölüm] Felsefi Beyan ve Bilimsel Beyan • 21
[4. Bölüm] Kurmaca ve Felsefe • 31
[5. Bölüm] Felsefi Olan ve Gündelik Olan • 45
[6. Bölüm] Felsefi Beyanın Doğuşu • 57
[7. Bölüm] Felsefi Beyanın Genel Şeması • 74
[8. Bölüm] Beyanın İki Farklı Modeli • 90
[9. Bölüm] Felsefe, Metafizik, Ontoloji • 106
[10. Bölüm] Felsefenin Tasviri • 124
[11. Bölüm] Yeni Başkalaşım • 140
[12. Bölüm] Nietzsche'nin Ardından Düşünmek • 161
[13. Bölüm] Arşiv • 177
[14. Bölüm] [Arşiv-Beyanın Tarihi] • 192
[15. Bölüm] Günümüzdeki Dönüşüm • 206

EK

4 ve 6 Numaralı *Defterler*'den Alıntılar,
Temmuz-Ekim 1966 • 215

Metnin Tarihsel Çerçevesi -
Orazio Irrera ve Daniele Lorenzini • 223

Özel Adlar Dizini • 249

[1. Bölüm] Teşhis Koyma

*Teşhis koyma girişimi olarak felsefe. — Çözümlemek ve tedavi etmek.
— Filozof mevcut olanı söylemelidir.*

Bir süreden beridir –Nietzsche’den beri mi? Yoksa daha yakın zamanda mı?– felsefe, şimdiye dek hiç aşına olmadığı bir görevi üstlenmiş bulunuyor: *Teşhis koymak*.¹ Duyularla fark edilebilen birkaç işaretten yola çıkarak, olup biteni tespit etmek. Kanıksadığımız için artık işitmez olduğumuz uğultunun içinde ortalığı kasıp kavuran hadiseyi ayırt etmek. Her gün gördüğümüz manzaranın içinde görülmeyi bekleyen şeyi dile getirmek. İçinde bulunduğu boz bulanık âni birdenbire gün ışığına çıkarmak. Mevcut âna dair kehanette bulunmak.

Peki ama o kadar da yeni bir işlev midir bu? Teşhis koyma işine talip olmakla, böylesine deneysel, böylesine deneme-yanılmaya dayalı, böylesine dolambaçlı ve çetrefil bir işe kalkışmakla felsefe, bilgiyi temellendirmek veya elde etmek, varlığın veya insanın ne olduğunu ortaya koymakla uğraştığı zamanlarda izlediği kral yoldan sapıyormuş gibi görünebilir. Aslında, şöyle de denebilir ki

1 1966-1967 aralığında, Michel Foucault birçok kez felsefeyi bir teşhis faaliyeti olarak gören düşüncüyü ele almıştır. *La Presse de Tunisie* gazetesinde Nisan 1967’de yayınlanan bir söyleşi sırasında, yapısalcılığı “ihtisarlaştırmış olmayan teorisyenlerin kültürümüzün şu veya bu unsuru arasında bulunabilecek ilişkileri tanımlamaya çalıştığı bir faaliyet” olarak sunar; ve “felsefenin rolünün teşhis koymak olduğu kabul edilirse” bu şekilde tanımlandığında, “yapısalcılığın felsefi bir faaliyet olarak görülebileceğini” savunur. “Filozof aslında neyin ebedi olarak var olduğunu söylemeyi istemekten vazgeçmiştir. Daha tutkulu ve daha ele geçmez bir görevi vardır, olmakta olanı söylemek. Bu ölçüde,bugünün ne olduğunu teşhis etmeye imkân veren bir faaliyet olarak tanımlanabilecek bir tür yapısalcı felsefeden pekâlâ söz edilebilir” (M. Foucault, “La philosophie structuraliste permet de diagnostiquer ce qu’est ‘aujourd’hui’” [1967], *Dits et Écrits*. 1954-1988, cilt I, 1954-1975. Daniel Defert ve François Ewald (haz.), Jacques Lagrange (der.). Paris: Gallimard, 1994; (*Seçme Yazılar 1*, çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı, 2005). Bu tema hakkında ayrıca bkz. “Ekler.”

–hatta, kökene dönme arzumuz düşünül­dü­ğün­de böyle demek daha doğrudur– teşhise yönelik bir beyana dönüşmekle felsefe, gösterge­leri tespit etmeyi, yorumlamayı, gizlenmekte olan hastalığı, korkunç sırrı açığa vurmaya, onca laf kalabalığının arasında asilce suskunlu­ğünü koruyan şeyin adını söylemeyi bize öğretmiş olan binlerce yıllık sanatlarla eski akrabalığını yeniden keşfetmektedir. Yunan çağının başından beri felsefe, biraz olsun ilahi olma iddiasından asla vazgeçmemiştir: Daima hekim ve müfessirden [*exégète*: yorumcu] bir şeyler barındırmıştır içinde. Herakleitos ve Anaksimandros ona tanrının kelamını iştinmeyi, cisimlerin sırrını çözmeyi öğretmişlerdir. Böylece iki bin yılı aşkın süredir filozoflar, göstergeleri okuyagelmiştir.

Felsefenin günümüzde teşhis koyma görevine soyunduğunu söylerken, onu en kadim yazgısıyla kavuşturmuş olmuyor muyuz? “Teşhis etmek” sözcüğünün –tarayan ve ayırt eden bir bilgi mefhumunun– ifade ettiği şey duyularla fark edilebilir, işitilebilir, görülebilir olanın ötesine geçen ve metnin altındaki anlamı, beden­deki hastalığı nihayet gün yüzüne çıkaran daha derinlemesine bir bakış; daha keskin bir duyuş; daha zinde duyular değilse nedir? Yunan felsefesinin başlangıcından bu yana, filozofun varlık nedeni, çözümlenmek [*interpréter*] ve tedavi etmek değil miydi?² Ayrılmaz bir parçası olduğu bir beyanın³ içinde ifade edilmekte olan anlamı

2 Foucault antik dönem felsefesinin tedavi edici işlevine 1980’lerdeki yazı, ders ve konferanslarında geri dönecektir. Örneğin bkz. M. Foucault, *Eleştiri Nedir? - Kendilik Kültürü* (çev. Murat Erşen. İstanbul: Ayrıntı, 2021): “Yunan kültürüne dair çok eski birkaç noktayı hatırlamak gerekir: hem ruhun ihtirasını hem de bedenin hastalığını ifade eden, *pathos* diye kavramın varlığı; ‘tedavi etme’, ‘bakım yapma’, ‘(bir uzvu) kesme’, ‘iğneleme’, ‘arındırma’ gibi deyimlerin hem beden hem de ruha uygulanmasına izin veren bir mecazi alanın genişliği. Aynı zamanda Epikürcüler’e, Siniklere, Stoacılar’a tanıdık olan, ve felsefenin rolünü ruhun hastalıklarını tedavi etmek olarak tanımlayan ilkeyi hatırlamak gerekir.” Ayrıca bkz., *Öznenin Yorumbilgisi. Collège de France Dersleri 1981-1982.* (çev. Ferda Keskin. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2019); *Cinselliğin Tarihi III* (çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, 1994).

3 Metnin aslındaki *discours* sözcüğünün karşılığı olarak, Türkçede 1990 sonrası dönemde yaygınlaşmış olan çevirisiyle “söylem” yerine, “beyan” sözcüğünü tercih ediyorum. “Söylem”in aksine beyan, tanımlı bir kamusal sahnede konumlanmış tekil bir edebi, felsefi, siyasi hitabet eylemine atıfta bulunmanın yanı sıra, bir hatibin bütün konuşmalarında, veya bir yazarın bütün yazılarında ortaya çıkan tarzı, veya bir düşünsel faaliyetin (bilim, edebiyat, ilahiyat vb.) belli bir dönemde benimsediği genel yaklaşım veya yöntemi de ifade etmesi bakımından *discours*’un sahip olduğu bütün zenginliği barındırıyor. Beyan, ayrıca, kökenini daha gündelik anlamdaki konuşma

ve pusuya yatmış olan hastalığı yüzeye çıkartan kişiydi filozof. Batı kültürünün tarihi boyunca, gizli veya aleni olarak, hastalık ve anlam her daim birbirini desteklemiş, güçlendirmiş, birbirine yaslanmış, böylece felsefemizin sahasını ve daima yeniden felsefe üretme gayesini tarif etmiştir. Unutuşun, karanlığın, alçalmanın ve maddenin hastalığı yelkenleri çektiği için, anlam, içinde parıldadığı ilk ışığını yitirmiş, gölgeye çekilmiştir. Onu, bereket versin ki, hâlâ bildiren işaretlerin arasında sabırla aramak gerekir. Fakat diğer yandan, anlamı yeniden bulmak için eğer bunca çırpınıyorsak, bunun nedeni, bu hastalıktan, bu unutuştan nasıl kurtulabileceğimizi, anlamın verili bolluğu ile aramıza giren (ve yalnızca anlık olarak aşabildiğimiz) uçurumun nihai olarak nasıl kapatılabileceğini ondan öğrenmeyi istememizdir. Karşımızda duran bütün biçimlerin altında, anlamın bu sesiz sedasız baskısı olmasaydı, hastalığın hanedanlığına dahil olduğumuzu hiç bilebilir miydik? Hastalığın yokluğunda, anlam bütünüyle ortaya serilmiş olsaydı, bir anlam değil, varlığın bizzat mevcudiyeti olurdu. Diğer taraftan, yeraltında ama etkin olan bu anlam olmasaydı, hastalık uykuya dalar ve varlığımızın tatlı rehaveti içinde iz bırakmadan kaybolurdu.

Batı'nın felsefeye sunduğu oyun sahası budur. Herhangi bir metafizik yaklaşımdan önce, felsefenin Tanrı'yla ilişkisinin düğümlendiği; herhangi bir idealizmden önce İyi'yle ilişkisinin düğümlendiği yerdir bu. Filozofun hem en müstesna müfessir hem

ediminden aldığı için sıradan sözlü ifadeyi de içeriyor. Edebi bir metni oluşturan boyutlardan biri olarak beyanın, Türkçede, edebiyat analizinin bir sahasına adım vermiş olması da tercihim destekleyen bir veri oldu. Buna karşılık, "söylem" in son on-onbeş yıldan bu yana, özellikle basın-yayın jargonunda, siyasi figürler tarafından her tür durumda zikredilmiş önemli-önemsiz bütün sözlere atfla kullanılmakta oluşu bu çeviri sözcüğün aynı anda hem bir erk fetişleştirmesinden hem de yozlaşmadan mustarip olduğunu düşündürüyor (eğer bu yozluğu baştan beri içinde barındırıyor değil idiyse). Çoğu kez de tekil bir konuşmaya işaret ederken çoğul haliyle, falanca siyasinin filanca yerdeki "söylemleri" biçiminde kullanılması, aslında sıradan anlamıyla "söz" veya "laf"ın karşılığı olarak tercih edildiğini gösteriyor, ki yine son onbeş-yirmi yıldan beri "kadın" sözcüğünün yerini "bayan"ın alması ("bayan yazar", "bayan akademisyen", "bayan atlet" vb.) türünden bir yozlaşmayı çağırıştırıyor. Sonuç olarak, felsefenin konu aldığı nesnelere kurduğu ilişkinin beyan tarzı tarafından belirlenmeye başladığı tarihsel bir dönüşümüne odaklanan bir metnin bu anahtar sözcüğünü tercüme ederken Türkçe düşünce evreninde mümkün olan azami miktarda yankıyı uyandırabilecek ve azami sayıda patikayı aralayabilecek güçte bir sözcük seçmeyi amaçladım. (ç. n.)

de ruhlara deva veren kişi olarak çifte rol üstlendiği yerdir. Gelgelelim Descartes ile birlikte, hakikate dair doğru beyan tarzına dönüşen felsefenin, tefsir ve tedavi ile olan eski akrabalık bağını kesip attığını varsaymamalıyız. Zira ne algı ne de bilginin hatadan esirgemeyi başardığı ve tam bir kesinlikle güvence altına aldığı bir hakikat mefhumunun kendisi, asli ancak gözle görülmez bir hakikat düzenini varsayar. Yanılsamanın tehlikelerini savmak ve hakikatin olması gerektiği gibi anlaşılmasını sağlamak için bu düzenin yeniden kurulması gerekir. Ayrıca, Hegel'den sonraki modern felsefenin de anlam ile hastalık arasında cereyan eden ve üstesinden gelmenin böylesine zor olduğu bu oyundan kurtulduğunu varsaymamalıyız: Bizi kendimiz hakkındaki hakikate götürmek, gafletten uyandırmak, bilgimizin temel eylemlerini yeniden harekete geçirmek, varoluşun ilk zeminini veya sahiliğini yeniden bulmak, Batı'nın bütün yazgısını varlığın unutulduğundan hareketle yeniden kurmak isteyen her söz⁴ – bu tür bir amacı olan her söz, çözümlenmek ve tedavi etmek arzusunu hâlâ içinde barındırır. Bu yüzden Batı kültüründe, binlerce yıldır Miletos'ta, Crotona'da ve Kios'ta bize dayatılmış şeyden kurtulmakta zorluk çekiyoruz.⁵ İflah olmaz bir şekilde, Tanrı ile hastalık arasında; anladığımız şey ile mustarip olduğumuz şey arasında; söz ile beden arasında felsefe üretiyoruz. Bu ikisinin birbirine hem aşırı yakınlığı hem de onları her şeye rağmen birbirinden ayıran uçurum hakkında felsefe

4 *Felsefi Beyan*'da Martin Heidegger'in tezlerine yapılan çok sayıdaki, çoğunlukla eleştirel atıftan ilkidir bu. Foucault burada temel olarak Heidegger'in felsefeyi ve felsefe tarihini "varlığın unutulmuşu" yani Batı metafiziğinin iki bin yılı aşkın zamandır gizlediği şeyi Yunan düşüncesinin yeniden yerine koyacağı olarak kavramsallaştırmasını hedef alıyor: Varlık ve varolanlar arasındaki temel ontolojik fark. Felsefe böylece başlangıçtaki yazgısını, ve presokratikler'de rastlandığı biçimiyle arkaik görevini yeniden ele alacak, ve ne Kant'ın ne de Nietzsche'nin gerçekte aşamadığı bu metafiziği nihai olarak yerle bir edecektir. Heidegger'e göre felsefe, dolayısıyla, şiirsel bir söyleyişe yaklaşacak,

Dilin bağrında varlığı yakalamasına izin veren, ortaya çıkışında geri çekilen ve geri çekilirken insanlara ayan olan, varolanlardan saf farkı nedeniyle, ve kendine has bir zamansallığa göre.

5 Foucault elyazması nüshada "Chos" diye yazar. Bağlam düşünüldüğünde, MÖ. V. yüzyılda Hippokrates'in doğduğu Kos'u kastetmiş olması da muhtemeldir. Miletos MÖ. VI. yüzyıldan itibaren, Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes'in bağlı oldukları Milet felsefe okulunun kurulduğu İyon şehridir. Kroton, MÖ VI. yüzyılda Pisagoras'ın felsefe ve din okulunu kurduğu, Büyük Yunanistan içinde bir şehirdir.

üretiyoruz. Orada, filozofun tuhaf beyan tarzının doğduğu, onun kafa yordduğu biçimlerin –ölüm, ruh, hakikat, iyilik, anlamın yitimi ve ışığı, insanın özgür varoluşu– şekillendiği, bir parlayıp bir kaybolduğu o imtiyazlı yerde. Batı felsefesinin şimdiye dek varolduğu biçimde varolması için, beden ile sözün bu şekilde birbirine karışması, bedendeki görünür ve gizli hastalık ile söz aracılığıyla gizlenen ve açığa vurulan anlamın bu şekilde iç içe geçmesi zorunluymuştu. Ve her ne kadar çoğu kültürde hekim ve papaz birbirinden hiç de uzak olmasa da, aralarındaki yakınlık, filozof gibi üçüncü bir figürü doğurmak için çoğu zaman yetersiz kalmıştır; çünkü birbirlerine ne kadar yakın oldukları değildir önemli olan. *Başka* bir sözü işitenin papaz, bedeninin *içine* dair öngöründe bulunanın da hekim olması gerekiyordu. Ancak bu çifte koşul sağlandığında, Batı, felsefe adını verdiğimiz şeyi çoğu kez bulduğumuz yer olan *derinlik* denen o büyük *alegori*'yi ortaya çıkardı.⁶

Eğer günümüzde felsefe, teşhise yönelik bir beyan olma görevini benimsiyorsa, zaten her zaman olageldiği şeyi benimsemekten başka bir şey değildir bu kuşkusuz. Gelgelelim, tarihinin gereksiz yere tekrar etmesi değildir bu; nihayet yeniden keşfedilen kökenine geri dönmesi de değildir. Günümüzde, teşhis görevini üstlendiği anda felsefenin içine düştüğü çelişki, anlam ile hastalığın birbiriyle sarmaş dolaş olmuş mefhumundan kurtulması, kurtulmaya başlamasıdır. Felsefeyi bekleyen tuhaf görev, işaretlerin çözümlenmesi olmayan ve tedavi amacı da gütmeyen bir *teşhis* ortaya koymaktır. Kuşkusuz bu yüzdendir ki, yıllardan beri, felsefenin görevini tamamladığı, oynayacak bir rolünün kalmadığı, hiçbir yeni anlam keşfetmediği, hiçbir ıstırapı da dindirmediği ilan edilmektedir. Elbette – ama onun birdenbire yeni bir gençlik bulmasının nedeni tam da budur. İlk kez, daha derin bir sözü işitmeksizin, görünmez bir hastalığın izini sürmeksizin teşhis etmek gibi esrarengiz bir görev durmaktadır önünde. Sanki, doğduğunda karşısında bulunduğu tanrıların ona tepeden bakan nazarından nihayet kurtulmuş; anlamın kinayelerinden,

6 “Zerdüşt'te öylesine önemli olan yükseklik, kelimenin tam anlamıyla, derinliğin altüst edilmesi, derinliğin aslında yüzeyin bir oyunundan, yüzeyin katlanmasından başka bir şey olmadığını keşfidir” (M. Foucault, “Nietzsche, Freud, Marx” [1967] *Seçme Yazılar 1*).

hastalığın gölgelerinden sıyrılıp, söyleyecek neyi varsa söylemek üzere o tanrılarla artık aynı seviyeye yükselmiştir.

Filozof bundan böyle bilmelidir ki “kültürün doktoru”⁷ olsa da tedavi etmek gibi bir görevi yoktur. Ne nesnelere onarmak, ne buhranları yatıştırmak ne de uzlaştırmak ona düşer. Anlaşmazlığın altüst ettiği şeyi onarmak onun işi değildir. Dermandan yoksun, tedavi etmek gibi bir görevi de olmayan bu hekim, hiç değilse hastalığın nerede olduğunu söylemeye, onulmaz yaraya parmak basmaya, hastalığı ifşa edip adını koymaya muktedir midir? Hatta “yolunda gitmeyen” bir şey olduğundan emin olabilir mi? En azından, neyin gizlenmiş olduğunu söyler o; hastalığı bulup tedavi edemese bile, bizim iskaladığımız, ve biz farkına bile varmadan bünyemizde dolaşan sırrı beyan eder. Acıyı yatıştıracak dermana sahip olmasa da tam aksine bizi uyandırır ve belki de her zaman unutmış olduğumuz şeyi bize hatırlatır. Ama belki de artık hastalıktan başka muamma kalmamıştır; belki de beyan tarzımızı sessizce kateden daha derin herhangi bir söz; dünyanın yüzeyinde işaret kabilinden hiçbir şey yoktur artık. Günümüzde filozofun görevini tarif eden bu teşhisin basireti, oyunun daha başından bir anlam varsaymaya, veya gözle görülür olana ayna tutup onun altında veya şeffaflığının içinde gizlenen bir katmanı görünür kılmaya izin vermez. Atası ve akrabası olan müfessirlerin ve şifacıların yanında, günümüzde filozofun işi, pek hafif ve temkinli –hatta biraz beyhude– kalır: Filozof yalnızca *mevcut olanı* söylemelidir. Ne varlığı ne de şeyleri söylemek onun görevidir, çünkü bunun için örtüyü kaldırması, mevcut ancak geri çekilmiş bir kökene geri dönmesi, alışıldık olanın yıpranmışlığı içinden hakiki naif olanı bulup çıkarması, birikmiş bütün unutuşu zıt yönde katetmesi gerekirdi. Oysa filozof yalnızca var olanı söylemelidir, geçmişte kalan veya uzakta bekleyen bir şey olmaksızın, bizzat konuşmakta olduğu anda.⁸ Ve eğer “bugün” denen şeyi bulup

7 Friedrich Nietzsche, *Der Philosoph als Arzt der Kultur*.

8 Hafif farklı bir biçimde (ve Ludwig Wittgenstein’a üstü kapalı bir atfla) ifade edilen bu fikir, Foucault’nun Nisan 1978’de Japonya’da verdiği bir konferansta tekrar karşımıza çıkar: “Uzun zamandır biliyoruz ki felsefenin rolü gizlenmiş olanı ortaya çıkarmak değil, aksine, gözle görülür olanı görünür kılmak, yani bu kadar yakın, bu kadar dolaysız, bizimle bu kadar yakından ilişkili olan, bu yüzden farkına varmadığımız şeyi görünür kılmaktır” (M. Foucault, “Siyasetin Analitik Felsefesi”, *Seçme Yazılar II. Özne ve İhtidar* içinde).

getirip sözlerinin ağında bir anlığına görünür kılmayı başarabilirse, üzerine düşeni yapmış olacaktır. Yalnızca günün ve ânın adamıdır o: bütün yolculardan daha seferi.

İşte, söyleyecek “başka” hiçbir şeyi olmayan, hiçbir şeyi aydınlatmayan, olduğu yerde duran ve hiçbir vaatte bulunmayan bu tuhaf ve görünüşe bakılırsa meşruiyetten yoksun beyan, bu garip ve müstehzi beyan, günümüzde felsefeyi, benimsemek zorunda olduğu bu teşhis faaliyeti üzerinden kuran şeyin ta kendisidir. Bu teşhis faaliyeti içinde felsefe, kendisine ait olan bu bugünü idrak etmeye mecburdur.

[2. Bölüm] Şimdi

Felsefi beyan ve ona mahsus olan “bugün”. — Gündelik beyanın “şimdi”si, yahut “ben-burada-şimdi”den oluşan üçlü. — Bilimsel ve edebi beyanlar bu ‘şimdi’den özgürleşmiştir.

Fakat filozofun uğraştığı bu bugün’ün onun için ne ifade ettiğini anlamak gerekir. Onunla olan ilişkisi gayet belirleyicidir, zira filozof kendi tanımını ve varlık nedenini bu bugün’e borçludur.

Yanıtlar muhtelifdir: Filozofun çağdaşı olan bilgilerin, kurumların, pratiklerin, varoluş koşullarının toplamı; kültürel biçimler içinde, ister mevcut olsun isterse geçmiş; ister yeni olsun isterse eski, ancak her halükârda filozofun beyan tarzına ilham verecek kadar canlı olanlar; onunla aynı havayı soluyan ve aynı takvimin parçası olan her şeye dair tekil deneyimini, ne kadar dolaylı biçimde ve uzaktan da olsa şekillendiren genel ufuk; filozofun dilini, içinde yaşadığı toplumu, bilgilerini, arzularını yöneten, ve böylece onun düşüncesini, o daha düşünmeye başlamadan belirleyebilecek olan, bilfiil yürürlükteki sistemler ağı. Bütün bunlar ve daha pek çokları, filozofun beyan tarzının içine kapatılmış bulunduğu zaman kesidini tarif eder: Felsefeyi bir kültürün içindeki oluşumlardan yalnızca biri olarak ele alan tarihçi, iktisatçı, sosyolog, etnolog, felsefi beyan tarzını analiz etmek istiyorlarsa ele almaları gereken şey bunlardır.¹ Fakat burada felsefi beyan, söylemek istediği şey ve onu söyleme biçimi bakımından sorgulanmalıdır. Varılmak istenen şey, onun kendisini içinde konumlanmış bulduğu bugün’ü işaret etmeyi nasıl başarabildiği; içinden konuşmakta olduğu bu “şimdi”ye kendi içsel işleyişinden türeyen hangi sistem aracılığıyla işaret ettiği; ve bu şekilde işaret edilenin ne menem bir mevcut durum olduğunu

¹ Foucault bu konuya metnin son üç bölümünde geri dönüyor; ve kültürümüzün bir “içkin etnoloji”sinden ve felsefi beyanı bu içkin etnolojinin tam merkezine yerleştirmek gerektiğinden söz ediyor.

keşfetmektir. Amaç, felsefi beyan tarzının “dönemdaşı” (aynı nesnel takvime ait olması dolayısıyla onunla “eşzamanlı” [*synchrone*]) olan şeyin ne olduğunu ortaya çıkarmaktan ziyade, felsefi beyan tarzıyla “denk zamanlı” [*isochrone*] olan ve bu beyan tarzı aracılığıyla tam da onun ortaya çıktığı “ân” olarak tarif edilen şeyi keşfetmektir.²

Bunun için felsefi beyan tarzını diğer beyan tarzlarıyla karşılaştırmak gerekir. Gündelik dilin sözceleminde, beyanın dile getirildiği o belirli âna atıfta bulunan bir dizi gösterge mevcuttur. Burada “ân” geniş anlamda anlaşılmalıdır: yalnızca zaman içinde bir lahza değil, aynı zamanda mekân içinde bir bölge ve konuşmakta olan bir özne olarak. Bütün bu göstergelerin dikkat çekici bir karaktere sahip olduğu dilbilimciler tarafından uzun zamandır bilinmektedir. Dilin sistemi bunları konuşmacının kullanımına sunar, ancak bu esnada bu göstergelerin anlamı asla salt bu sistem tarafından tanımlanıp kapatılmış değildir. Kendi başına ele alındığında hiçbir beyan (bir üst-dile ait olmadığı sürece) “bugün”, “yarın”, “burada” gibi edatların, “ben” ve “sen” gibi zamirlerin, geniş zamanlı olumlu cümle gibi biçimlerin, birinci tekil ve çoğul şahıs çekiminde bir fiilin anlam içeriğini dolduramaz.³ Bu sözcük veya biçimlerin anlamını etkin kılacak olan tek şey bir söz edimidir; ve bu güce sahip

2 Bir filozofun ne veya kimle dönemdaş, ne veya kimle denk zamanlı olduğu şu örnek üzerinden düşünülebilir. Foucault'nun düşüncesi, diyelim, J.-P. Sartre ile eşzamanlıdır; buna karşın, Jeremy Bentham ile denk zamanlıdır. İlk durumda, iki olay arasındaki yegâne ilişki, takvimin aynı sayfasında birbirine tesadüf etmeleridir. İkinci durumdaysa, tarif ettiği hareket veya katettiği güzergâh bakımından birbirleriyle ortak olan iki hareket söz konusudur. Melville'in *Moby Dick* romanının 96. bölümünde (“Yağ Eritme Kazanları”) Ishmael, bir yağ kazanının içini sabunla ovarken denk zamanlılık kavramını keşfeder. *Moby Dick*'in yazarı, R. W. Emerson gibi Amerikan deneyüstücülerle (transandantalistler) dönemdaş olabilir. Ancak 16. yüzyılda yapıtına *Leviathan* ismini veren Hobbes ile denk zamanlıdır. Ç.N.

3 *Felsefi Beyan*'in uğraştığı ana meseleyi oluşturan ve Foucault'nun bu bölümde netleştirmeye başladığı, felsefenin beyansal statüsünün tanımına dilbilimin yaptığı katkıları daha iyi konumlandırabilmek için, Rus dilbilimci ve fonolog Roman Jakobson'un (1896-1982) ve Fransız dilbilimci Émile Benveniste'in (1902-1976) yapıtlarına başvurulabilir. Mart 1968'de yayımlanan Jean-Pierre Elkabbach ile bir söyleşide Foucault kendi entelektüel oluşumunda, “Jakobson'un tarzında dilbilimin, ve Dumézil'in tarzında din veya mitolojiler tarihi”nin (ki buna Claude Lévi-Strauss, Louis Althusser ve Jacques Lacan'da ekleyebiliriz) öneminden, ve genel olarak Edmund Husserl'in ve daha özelden Jean-Paul Sartre ve Maurice Merleau-Ponty'nin damga vurduğu 1950'lerin felsefi düşüncesinin kısıtlarını aşmasına imkân verdiğinden söz eder (M. Foucault, “Foucault répond à Sartre” [1968], *DE I*, sayı 55, s. 690-96).

olan tek şey bu edimin dil-dışı alana atıfta bulunmasıdır – yani sözleri gerçeklik zemininde ifade eden, veya herhangi bir yüzey üzerine yazının işaretlerini dizen, ve bunu verili bir anda ve belli bir yerde yapan, etten ve kemikten bir bireye.⁴ İşte, bu suskun, dile getirilmeyen, doğrudan duyularla fark edilebilen, hem dil aracılığıyla ortaya konan (zira çok kesin sözlü veya morfolojik unsurlar hiç durmadan ona atıfta bulunmaktadır) hem de o dilden geri çekilen (o dilin etrafından dolaşan, onun ancak kıyılarında beliren, eksiksiz bir söze dökme ediminden daima kaçınan) “şimdi”, beyanın gündelik kullanımının zaruri dayanağı görevi görür: bu şimdinin, bu buradanın etrafında, sözün kendisine en yakın olan dışarı olarak işaret ettiği bu öznenin etrafında, geçmiş ve geleceğin bütün zamanları, mekânın bütün uzaklıkları, bütün diğer öznel –ister mevcut olsun ister namevcut– ardışık farklarına göre dizilir. Bu organizasyon sayesinde dil sistemi, gündelik olarak bilfiil beyana dönüşür. Dilde “ben-burada-şimdi”nin açık işaretleriyle tarif edilen ve dil-dışı alana ait olan üçlü, beyanın tam bağrında bir tür kör nokta meydana getirir. Bu noktadan hareketle beyan gerçekliğine kavuşur ve sarih anlamına ulaşır. Bu üçlü, beyanın, herhangi bir kişi tarafından, gerçekten “dile getirildiği” [*tenir*] anda “tutmasını” [*tenu*] sağlar. Daha yalın bir ifadeyle, bu üçlüyü, birden çok anlam

4 1967 Şubatı'nda Tunus'ta verdiği bir konferansta Foucault “dil-dışı” kavramını, André Martinet'in Paris dilbilim ekolünden yetişmiş Arjantinli dilbilimci Luis Jorge Prieto (1926-1996) ve İngiliz filozof John Longshaw Austin (1911-1960)'in yapıtlarına dayanarak tanımlar. Foucault bir yandan Prieto'nun *Messages et Signaux* (Paris: PUF, 1966) yapıtında yer alan beyanın [*énoncé*] bağlamı ve konumu üzerine araştırmalarına atıfta bulunur. Diğer yandan, Austin'in söz edimleri hakkındaki incelemeleri dönemin yapısalcı dilbilim tartışmalarında pek çok kez gündeme getirilir. Foucault, Austin'in *How to Do Things with Words* (Oxford: Clarendon Press, 1962) başlığı altında yayınlanan derslerinden, metnin Fransızca basımından (1970) çok önce haberdardı. Tunus'ta verdiği konferansta Foucault, Prieto ve Austin'in çalışmalarının, “münferit bir sözcenin [*énoncé*] dilbilimsel yapısının, onun bir bütün olarak varoluşunu açıklamaktan çok uzak” olduğunu gösterdiğini savunur. Aksine, “konuşan bireyin konumunun teşkil ettiği bağlamsal unsurlar [...] çok sayıda beyana anlamını vermek için mutlak surette gereklidir. Her beyan aslında, sessiz biçimde, belli bir nesnel ve gerçek duruma dayanır, ve bu bağlam farklı olduğu takdirde beyan kesinlikle aynı biçime sahip olmayacaktır” (M. Foucault, “Structuralisme et analyse littéraire. Conférence prononcée au Club Tahar Haddad à Tunis le 4 février 1967,” *Folie, Langage, Littérature* içinde). Foucault'nun edebi beyanın analizinde dil-dışı kavramına atfettiği önem hakkında, bkz. age; ayrıca bkz. “Lextralinguistique et la littérature” ve “L'analyse littéraire et le structuralisme.”